

HAT SANATINDA MÜSESEL YAZILAR

Dr. Öğr. Üyesi Berrin YAPAR ÜNAL*

Özet: Hat sanatında Arap alfabesindeki birleşmeyen harflerin bile birbirine bağlı olarak yazıldığı yazılara müsel sel denir. Ayrıca kaynaklarda müteselsil, mülâsık, muttasıl ve bitişik yazı olarak geçmektedir. Hat sanatında birçok hattat tarafından müsel sel yazı örnekleri verilmiş olup günümüzde bile hattatlara örnek teşkil eden eserler 16. yüzyılın ekol sahibi hattatı Ahmed Şemseddin Karahisarî tarafından yazılmıştır. Müsel sel yazıları kâğıt, kitap ve levhalarda, mimari eserlerde cami, mescit ve çeşme gibi abidelerde mermer, taş ve çini örneklerde görmekteyiz. Bu makalede müsel sel yazı çeşidinin tarihsel süreci incelenerek hattatlara ait örnekler ve uygulandığı alanlar değerlendirilecektir. Müsel sel yazıdaki harf bağlantıları birleşim şekillerine göre örnek ve çizimlerle incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Hat sanatı, Müsel sel Yazı, Hattat, Kitabe

---

*Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Geleneksel Türk Sanatları Bölümü, Eski Yazı (Hat) Anasanat Dalı, İstanbul/TÜRKİYE, berrin.yapar.unal@msgsu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-7650-2053

MOSALSAL WRITINGS IN CALLIGRAPHY

Assist Prof. Berrin YAPAR ÜNAL*

Abstract: In calligraphy, writing the letters in Arabic alphabet which are not even combined with each other in a connected manner is called mosalsal. It is also called müteselsil, mülâsık, muttasıl and adjoined writing in some sources. Examples of mosalsal writing by different calligraphists might be found in calligraphy, and among them the ones written by Ahmet Şemseddin Karahisarî, who was a school owner calligraphists of 16th century, still form an example to calligraphists today. It is common to see mosalsal writings on paper in books and sheets, on architectural arts, monuments such as mosques, prayer rooms and fountains, as well as on rocks and chinaware. In this article, the historical process of mosalsal writing will be examined and the examples of calligraphists and the areas of its application will be assessed. The letter connections in mosalsal writing will also be examined with examples and drawings according to the connection types.

Keywords: Islamic Calligraphy, Mosalsal Writing, Calligrapher, Inscription

---

* Mimar Sinan Fine Arts University, Fine Arts Faculty, Traditional Turkish Arts Department, Calligraphy Division, Istanbul/TURKEY
berrin.yapar.unal@msgsu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-7650-2053

1. GİRİŞ

Arapça silsile kökünden türeyen “zincirleme, ardi ardına, birbirine bağlı olan”¹ anlamlarına gelen müselsel kelimesi, hat sanatında birleşmeyen harflerin bile birbirine bağlı olarak yazıldığı yazılara verilen isimdir. Bu yazılara ayrıca; “kesilmeden birbirini takip eden”² anlamında müteselsil, “bitişik, yapışık”³ anlamında mülâsik ve “aralıksız, hiç durmadan”⁴ anlamında muttasıl yazı da denilmektedir. Mahmud Bedreddin Yazır, Kalem Güzeli’nde “Bitişik yazı” denildiğini de belirtmiştir.⁵

Arap yazısında harfler kelimenin başında ortasında ve sonunda farklı şekiller alır. Bu harflerden munfasıl (ayrık) harfler olarak isimlenen altı harf (elif, dâl, zâl, râ, zâ, vav) kendinden sonra gelen harflerle birleşmezler. Buna göre bu harflerin biri müstakil, biri de sonda olmak üzere iki şekli vardır. Müselsel yazılarda ise metindeki tüm harfler birbiriyle bağlantılıdır. Bu bağlantı, harfleri birbirine bitiştirerek yahut kalem hareketini kesmeden harflerin uç kısımlarından incelemekle terkinin üst kısımda oluşturduğu oval hareketlerle yapılmaktadır.

2. HAT SANATINDA MÜSELSSEL YAZININ ORTAYA ÇIKIŞI

Hat sanatı tarihinde Arap yazısı çeşitli aşamalardan geçerek hattatların elinde büyük gelişme göstermiş farklı yazılar ortaya çıkmıştır. Yazının gelişmesinde Kutbet’ül Muharir ile İbn Mukle arasındaki merhalelerden en önemlisini Abbasi Halifesi Ebu Abbas el-Me’mûn’un (198-218 / 813-833) saray hattatı olan Ahvel el-

Muharrir temsil etmektedir. Hatla ilgili kaide ve kuralları iyi bilen Ahvel el-Muharrir döneminde yazının şekil ve ölçüleri hakkında kesin kurallar ve düzenlemeler getirerek önemli gelişmelerde bulunmuştur. “El-müselsel, el-hattu’l-muâmerât, hattu’l-kıyas” tan başka tûmar esas olmak üzere, bazı kalemler ve “hafifü’n-nıf” ve “hafifü’s-sülûs” yazılarıyla birlikte on bir yazı ortaya çıkarmıştır.⁶ Kaynaklarda Ahvel el-Muharrir tarafından ortaya çıkarılan yazılardan “el-müselsel” adlı yazının o dönemde nasıl yazıldığına dair günümüze ulaşmış bir örnek olmamasına rağmen bu bilgi müselsel yazı tarihinin çok eskilere dayandığını göstermektedir. Müselsel yazıları kitap ve levhalarda kağıt üzerinde, mimari eserlerde ise cami, mescit ve çeşme gibi abidelerde mermer, taş ve çini örneklerde görmektediriz.

2.1. Kağıt Üzerindeki Eserler

Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi’nde (Nr: K.882) kayıtlı İbnü’l-Bevvâb yolunda yazılmış yazılar içeren bir hat mecmuasında müselsel yazı örnekleri tespit edilmiştir. Hat sanatı hakkında bilgi ve yazı çeşitlerine ait örnekleri içeren bu eseri, Muhammed b. Hasan et-Tayyibî 908/1503 tarihinde Memlûk Sultanı Kansuh Gavri’nin kütüphanesi için hazırlamıştır. Muhammed b. Hasan et-Tayyibî eserin içerisinde yer alan birçok yazı çeşidini, kendisinden yaklaşık beş asır önce yaşamış olan İbnü’l-Bevvâb tarzında yazdığını belirtmektedir. Uğur Derman, bunu Muhammed b. Hasan et-Tayyibî’nin İbnü’l-Bevvâb’ın eserlerini ve üslûbunu iyi incelemiş olmasına bağlamakta ve eserin hazırlandığı çağda Mısır’da İbnü’l-Bevvâb anlayışındaki hattın devam ettiğini belirtmektedir.⁷

¹Ferit Devellioğlu (1992), Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat, Aydın Kitabevi Yay., Ankara, s. 883.

²Devellioğlu, a.g.k., s. 935.

³Devellioğlu, a.g.k., s. 858.

⁴Devellioğlu, a.g.k., s. 830.

⁵Mahmud Bedrettin Yazır (1972). Medeniyet Âleminde Yazı ve İslâm Medeniyetinde Kalem Güzeli, Diyanet İşleri Bşk. Yay., Ankara, s.187.

⁶Muhittin Serin (2003). Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul, s. 56; Uğur Derman (1992) İslâm Kültür Mirasında Hat Sanatı, IRCICA Yayınları, İstanbul, s. 22.

⁷Uğur Derman, a.g.k., s. 192.

Görsel 1: Muhammed b. Hasan et-Tayyibi, Müselsel yazı örneği, 908/1503, TSMK. K.882, 29b-30a

Görsel 2: Muhammed b. Hasan et-Tayyibi, Müselsel yazı örneği, 908/1503, TSMK. K.882 30b-31a

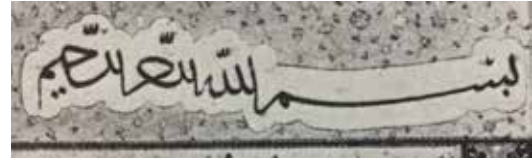
Birçok yazı çeşidine ait örneklerin yer aldığını belirttiğimiz bu eserde “Kalemü'l-müselsel ve'l-gubar tarîkîhi el-üstaz İbnü'l-Bevvâb” (İbnü'l-Bevvâb yolunda Müselsel ve Gubârî hattı) ibaresiyle başlayan altı sayfa yazı mevcuttur. Bu başlık altındaki sayfa düzeni, ilk satır müselsel besmele, altında gubârî besmele ve sonrası aynı şekilde bir satır müselsel, bir satır gubârî olarak devam etmektedir. Eserdeki müselsel yazılar genel olarak sülüs ile benzerlik göstermekte olup harf bağlantıları bakımından farklılık içermektedir. Harf bağlantılarını incelediğimizde, harflerin kuyruk olarak tabir edilen bitiş kısımlarından inceleyerek bir sonraki harfe bağlandığı görülmektedir. Dikey harflerde ise, dikey harften önceki harfin kuyruk kısmından inceleyerek yukarı doğru kavimli bir şekilde dönüş yapıp dikey harfin baş kısmına bağlandığı görülür. Metindeki “yâ” harfleri genellikle “makûs” olarak ters şekilde yazılmıştır ve harf bağlantısı oldukça dikkat çekicidir. “Ayn” harfinin baş kısmı adeta bir düğüm gibi görünmektedir. (Görsel 1, 2)

Hat sanatında tevki ve rikâ' hatlarının özellikleri birleşmeyen harflerinin bile yazıda birbirine bağlanabilmesidir. Bu nedenle tevki ve rikâ' hatları bünye itibarıyla müselsel terkipler yapmak için uygundur. Yâkut el-Müstâsımî'nin esâtîze-ı seb'a (yedi üstad) içerisinde yer alan öğrencilerinden Abdullah b. Mahmûd es-Sayrafi'nin 714/1314 tarihli rikâ' hattı ile yazdığı bir sayfanın başında yer alan besmelesinde

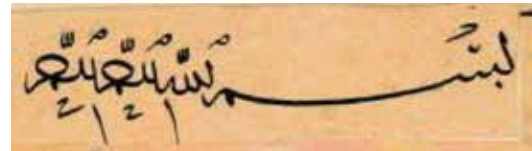
ve Şeyh Ahmed b. Sühreverdî'nin tevki ve rikâ' hatlarıyla yazılmış bir sayfasının başında yer alan tevki besmelesinde harfler birbirine müselsel gibi bitişik olarak yazılmıştır. (Görsel 3, 4) 14 ve 15. yüzyıla ait eserlerde benzer besmele örnekleri Topkapı Sarayı Kütüphanesi ve İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi'nde bulunmaktadır. (Görsel 5, 6)

Görsel 3: Abdullah b. Mahmûd es-Sayrafi, Rikâ, Besmele, 714/1314 (Derman, 1992, s. 15)

Görsel 4: Şeyh Ahmed b. Sühreverdî, Tevki, Besmele (Rado, Tarihsiz, s. 33)

Görsel 5: Besmele, 14. yüzyıl, TSMK H2160

Görsel 6: İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, 15. yüzyıl (Alparslan, 1998, s. 155)

Görsel 7: Mehmet Tebrizî, Müselsel Besmele, 862/1458, TSMK. E.H.2878

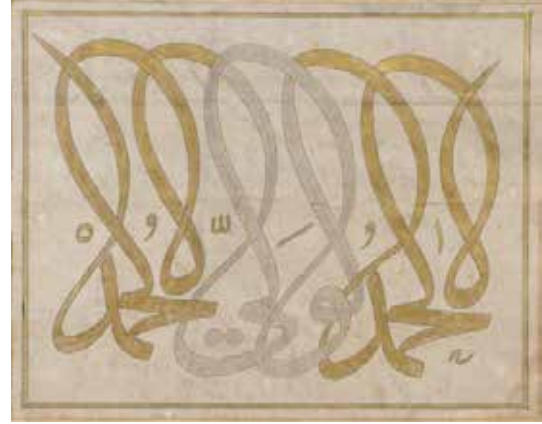
Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde bulunan 862/1458 tarihli Mehmed Tebrizî ketebeli farklı yazı çeşitleriyle yazılmış bir rulo'nun başlangıç kısmındaki tezhipli alanın içerisinde bulunan müselsel besmele örneği oldukça dikkat çekicidir. Karahisârî'nin bu tarzda yazılmış besmele ve "el-Hamdü li-veliyi'l-hamd" ibareli müselsel istifinin iptidaî hali gibidir.(Görsel7)

Müselsel yazılarda bilinen en önemli örnekler 16. yüzyılın ekol sahibi hattatı Ahmed Şemseddin Karahisârî tarafından verilmiştir. Türk İslam Eserleri Müzesi'nde bulunan bu hattata ait En'am-ı Şerif'de (Nr: 1443) yer alan iki besmele istifi ve "el-Hamdü li-veliyi'l-hamd" ibareli istif, müselsel'dir. En'am-ı Şerif sayfa 1b'de yer alan besmelesi müselsel tarzda yazılmasının yanı sıra estetik ve tasarım bakımından özgün bir eserdir. Karahisârî bu istif yaparken müselsel besmeleyi yalınlaştırmış ve kendi tarzını oluşturmuştur. (Görsel 8) En'am-ı Şerif sayfa 2âda yer alan "el-Hamdü li-veliyi'l-hamd" ibareli müselsel istifte dikey harflerin yukarıda oluşturduğu oval hareketlerle birbirine bağlandığı görülmektedir. (Görsel. 9) En'am-ı Şerif sayfa 2b'de bulunan diğer müselsel besmelenin de harf bağlantıları yine aynı tarzda yapılmıştır. (Görsel. 10) Karahisârî'nin bu iki müselsel istifinde kalem hareketinin hiç kesilmeden tamamlandığı görülmektedir. Her iki istifin ilk ve son harfi ritmi sağlamak amacıyla uzun tutulmuştur. Harfler bir zencerek gibi birbirinin altından ve üstünden geçerek tasarımda boyut oluşturmaktadır. Karahisârî'nin sanatının olgunluk döneminde yazdığı bu En'am-ı Şerif'deki müselsel kompozisyonlar espas, denge, ritm ve bütünlük gibi tasarım

unsurları bakımından oldukça ustalıkla tasarlandığı için günümüzde bile hattatlara örnek olmaktadır.

Görsel 8: Ahmed Şemseddin Karahisârî, Müselsel Besmele, 16. yüzyıl, TIEM 1443

Görsel 9: Ahmet Şemseddin Karahisârî, Müselsel istif, TIEM 1443

Görsel 10: Ahmet Şemseddin Karahisârî, Müselsel Besmele, TIEM 1443

Ahmed Şemseddin Karahisârî'nin müselsel yazılarına benzer bir örnek de Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde bulunmaktadır. Tarihsiz ve imzasız olan bu eser 16. yüzyıla ait yazı özellikleri taşımaktadır. Sülüs hattıyla müselsel olarak yazılmış "Ve'l hamdü ed'dâimu li nigme veşşükrü el'melâimu el'kereme"⁸ ibareli bir duadır. Bu eserde de dikey harflerin oval hareketle yapılan tekrarı yoğun olarak görülmektedir. (Görsel 11)

Görsel 11: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi (Massoudy, 1981, s. 93)

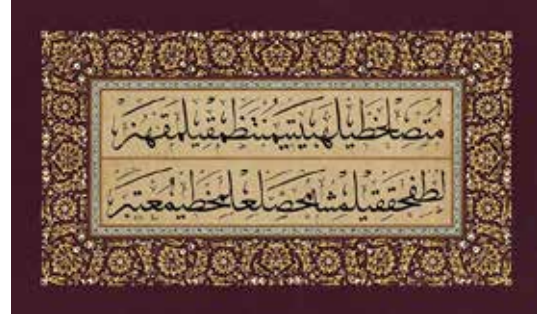
Türk Vakıf Hat Sanatları Müzesi'nde bulunan 1303/1885-86 tarihli Hattat Abdülfettah Efendi'ye ait levha, müselsel olarak yazılmış yazılara güzel bir örnektir.⁹ Sülüs hattıyla iki satır halinde düzenlenmiş levha zerendû'dür. (Görsel 12)

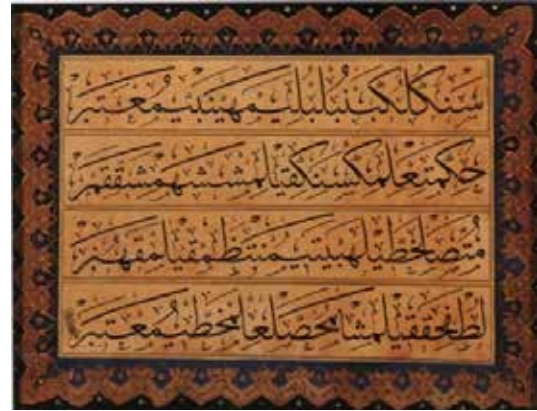
Görsel 12: Hattat Abdülfettah Efendi, Sülüs Müselsel Levha 1303/1885-86 (Akcan, 2010, s. 63)

Hat sanatında müselsel kelimesinin muttasıl olarak da ifade edildiği yukarıda belirtilmişti. Hattat Bakkal Ârif Efendi'nin 1311/1893-94

tarihli sülüs hattıyla müselsel olarak yazmış olduğu levhanın ibaresi konumuz açısından da önemlidir. Bu beyitte, Allah'ın lütfunun hat ilmini itibarlı hâle getirdiği ve muttasıl hattıyla yazı tertiplemenin bir hüner gerektirdiği¹⁰ belirtilmektedir. (Görsel 13) Hattat Bakkal Ârif Efendi'nin öğrencisi Hattat Abdülaziz Efendi hocası gibi bu beytin ilk iki mısrasını da¹¹ ilave ederek 1329/1911 yılında dört satır halinde müselsel olarak yazmıştır. (Görsel 14) Ayrıca Abdülaziz Efendi'nin aynı beyti yazdığı 1343/1925 tarihli bir örneği daha bulunmaktadır. Hattat bu eserde satırlar arasından geçen cetvellerin ortasında şiirin Arapçasını ta'lik hattıyla yazmıştır¹²

Görsel 13: Hattat Bakkal Ârif Efendi, Sülüs Müselsel Levha, 1311/1893-94, (<https://www.fikriyat.com>)

Görsel 14: Hattat Abdülaziz Efendi, Sülüs Müselsel Levha, 1329 -1911

⁸ Cömertliği ve verdiği nimetler için (Cenab-ı Hak'a) daima hamd olsun.

⁹ Levhanın Metni: Sen şehinşehsin seni Hak mülkine kılmış hakem / Aceba mülkine gelmiş mi senin gibi melek-simâ (Sen padişahlar padişahısın, Allah seni mülküne (âlemine) hakem kılmış. Acaba O'nun âlemine senin gibi melek yüzlü gelmiş midir?)

¹⁰ Levhanın Metni: Muttasıl hatt ile beyti muntazam kılmak hüner / Lütf-ı Hak kılmış muhassal ilm-i hattı mu'teber

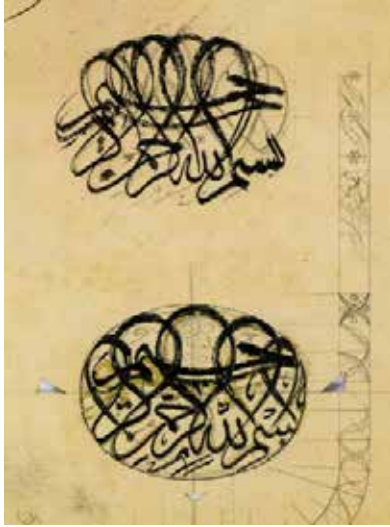
¹¹ Sen gülün ben bülbülyem hey nebiyy-i mu'teber/ Hikmet-i 'ilmün senün kılmış şehüm şakk-ı kamer/ Muttasıl hatt ile beyti muntazam kılmak hüner/ Lutf-ı Hak kılmış muhassal 'ilm-i hattı mu'teber (Ey itibar sahibi peygamber! Gül gibi olan senin ben bülbülünüm. Ey padişahım! Senin ilminin hikmeti ayı ikiye yarmıştır. Beyti muttasıl hat ile muntazam hâle getirmek bir hünerdir. Allah'ın lütfu hat ilmini itibarlı hâle getirmiştir.)

¹² Bknz., El Masrif, N. Z. (1972) Bedâi el-Hattü'l-Arabi, Bağdat Kültür Bakanlığı Yayınlık, Bağdat, s. 251.

Hattat Mustafa Halim Özyazıcı 1365/1946 tarihli levhasında Türkçe bir tekerleme olan “Keşkekçinin keşkeklenmiş keşkek kefçesi”ni müselsel olarak yazmıştır. Bu eserde hat sanatındaki üstün yeteneğini gösteren Halim Efendi tekerlemede geçen on bir adet “kef” harfini iki farklı şekilde kullanmış ve sondaki “yâ” harfini mıstar gibi levha boyunca devam ettirmiştir. İmzası “ketebehu” yerine “resemehu” olarak atıldığı için Halim Efendi’nin bu levhadaki yazısını soyut bir resim olarak nitelendirdiği düşünülmektedir.¹³ (Görsel 15) Ayrıca Hattat Halim Efendi’nin beyzi form içerisine müselsel sülüs besmele tasarımları bulunmaktadır. Uygulanıp uygulanmadığı hakkında bilgi sahibi olmadığımız bu tasarımlar müselsel bir terkinin hazırlık süreçlerinden birini göstermektedir. (Görsel 16)

Görsel 15: Hattat M. Halim Özyazıcı, Müselsel Levha, 1365/1946, (Derman, 2014, s. 416-417)

Görsel 16: Hattat M. Halim Özyazıcı, Besmele Tasarımları, (Hattat Halim Sergisi Kataloğu, s. 63)

Hat sanatında hattatlar öğrencilerinin yazı eğitiminde ilk adım olan harflerin öğretimi için müfredat meşikleri hazırlamışlardır. Öğrenci hocasının yazısına bakarak çalışması sırasında bu meşikleri örnek almaktadır. Hattat Mustafa Rakım hat sanatındaki yenilikçi üslubuna yaraşır bir tarzda, sülüs hattıyla müselsel bir müfredat meşki tertiplemiştir. Meşkin birinci satırında “Rabbi yessir” duası, ikinci satırında “elif” harfinden “yâ” harfine kadar harfler yazılıdır. (Görsel 17, 18) Bu meşkin ilk iki kıtası mevcut olup devamının akıbeti hakkında bilgi yoktur fakat hattatlar bu meşki örnek olarak taklit etmişlerdir. Ahmed Râkım tarafından taklit olarak yazılan kıt’alar Kahire’deki Mısır Milli Kütüphanesi’nin hat teşhir salonundadır.¹⁴ Günümüz hattatlarından Nurullah Özdem müfredat meşkinin tamamını müselsel olarak tertiplemiştir. Toplam on dört satırdan oluşan bu eserin ilk satırı “Rabbi yessir” duası ile başlamakta sonrasında harf birleşimleri yer almakta ve son satırı “Temmet” duası ile tamamlanmaktadır. (Görsel. 19)

Görsel 17: Hattat M. Rakım, Müselsel Müfredat Meşki, (Hüseyin Gündüz Arşivi)

Görsel 18: Hattat M. Rakım, Müselsel Müfredat Meşki, (Derman, 2014, s. 227)

¹³Uğur Derman, a.g.k., s. 229 - 230.

¹⁴Uğur Derman, a.g.k., s. 205.

Görsel 19: Hattat Nurullah Özdem,
(<http://nurullahozdem.com>)

Mühürlerde, kartlarda vb. yerlerde kullanılmak üzere kişiler isimlerini hattatlara yazdırmışlardır. Kişiye ait bir logo olarak düşünülen bu tasarımlar arasında müselsel olarak yazılmış örnekler mevcuttur. “Hat-baz” veya “hat canbazı”¹⁵ isimlerinin yakıştırıldığı Hattat Abdullah

Zühdi Efendi tarafından mühür kazımak üzere hazırlanan birçok yazı içerisinde müselsel olarak yazılmış isimler de mevcuttur. (Görsel 20)

Görsel 20: Hattat Abdullah Zühdi Efendi, Müselsel Örnekler
(Derman, 2014, s. 281-282)

2.2. Mimari Eserler Üzerindeki Örnekler

Kâğıt üzerindeki örneklerinden başka cami, mescid ve çeşme gibi âbidelerde çini ve taş üzerinde müselsel yazı örnekleri de mevcuttur. Karakoyunlu hükümdarı Muzafferüddin Cihanşah tarafından 1465 yılında yaptırılan Tebriz Gök Mescid’de bulunan çini üzerine yazılı besmele mimari eserler üzerinde tespit edilen en erken tarihli örnektir. Caminin kuşak yazısında yer alan bu besmelenin Karahisârî’nin meşhur besmelesine ilham kaynağı olduğu düşünülmektedir¹⁶ fakat bu besmeleden daha erken tarihli örnekler kağıt üzerinde rastladığımız yukarıda belirtilmişti. (Görsel 21, 22)

Karaman merkezi Siyahser Mahallesi’nde, 15. yüzyılda inşa edilen ve aynı isimle anılan külliye’deki Karabaş Veli Camii’nin doğu tarafında bulunan giriş kapısının sağ üst kısmında taş üzerine hakk edilmiş bir besmele istifi mevcuttur. Müselsel olarak tertiplenmiş bu besmelede dikey harfler istifin üst kısmına oval hareketlerle dönüşler yapmaktadır. Tasarımın ortasındaki dikey harf bir tepelikle sonlanmaktadır. (Görsel. 23)

Yedikule’de Uşşaki Tekkesi’nin çeşme kitabesinde celi sülüsle yazılmış müselsel bir “Kelime-i Tevhid” ibaresi yer almaktadır. İmzasız olan bu eserin Hattat Ahmed Şemseddin Karahisârî’nin diğer eserleriyle benzerlik göstermesi sebebiyle

¹⁵ Uğur Derman (2014). Harflerin Aşkı, Korpus Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, s. 280.

¹⁶ Fevzi Gününç (2009). Ahmed Karahisârî’nin Müselsel Besmelesi Hakkında Düşünceler, A.R. Özcan (Editör), Hat ve Tezhip Sanatı, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay.: Ankara, s. 90.

Görsel 21: Tebriz Gök Mescid, 15. Yüzyıl
(www.tripadvisor.ca)

Görsel 22: Tebriz Gök Mescid, besmele detayı

Görsel 23: Karaman Karabaş Veli Camii kitabesi, Müselsel Besmele (Gününç, 2009, 92)

ona ait olabileceği düşünülmektedir. Kitabenin üst satırı tarih kitabesi olup ebced hesabıyla çeşmenin yapılış tarihi 970/1562 tarihini vermektedir. (Görsel 24) Aynı istifin Hattat Mustafa Halim Efendi tarafından 1379/1960 tarihli kâğıt üzerine takliden yazılı örneği mevcuttur. (Görsel 25)

Görsel 24: Uşşakî Tekkesi'nin çeşmesi
(Fotoğraf: Baha Gelenbevi, Hayat Mecmuası)

Topkapı Sarayı Harem Dairesi Mescidi'nde mihrabın solunda bulunan 18. yüzyıl Tekfur Sarayı çinilerinden olan çini pano üzerinde müselsel bir istif bulunmaktadır. Daire formu içerisine celi sülüs hatla yazılmış bu istifte "Kanaat tükenmez bir hazinedir" manasında "el-Kanâatü kenzün lâ yüfnâ" hadis-i şerifi yazılıdır. Bu istifte metnin tamamı müselsel değildir sadece alt satırını oluşturan bölümünde müselsel hareket mevcuttur. (Görsel. 26)

Görsel 25:Hattat M. Halim Efendi, "Kelime-i Tevhid"

Görsel 26: Topkapı Sarayı Harem Dairesi Mescidinde bulunan müselsel Hadis-i Şerif

Tarsus'daki Eshab-ı Kehf mağrasının önünde bulunan Eshab-ı Kehf Camii 1289/1872 tarihinde Sultan Abdülaziz'in annesi Pertevniyâl Valide Sultan tarafından inşa ettirilmiştir. Caminin kapısının üzerinde celi sülüs besmele ve Kehf Sûresi 21. ayetin son kısmı, altında ta'lik hattı ile dört satır tarih kitabesi yazılıdır. En üstte yer alan celi sülüs besmele müselseldir ve yazıldığı alana göre üçgen formuna yakın bir formda tertiplenmiştir. (Görsel 27)

Görsel 27: Tarsus Eshab-ı Kehf Cami, Müselsel Besmele, 1289/1872

Müselsel yazı ayrıca bünye olarak müselsel tasarımlar yapmak için uygun olan sülüs, celi sülüs, tevki, rikâ ve divânî yazı çeşitleriyle yazılmıştır.

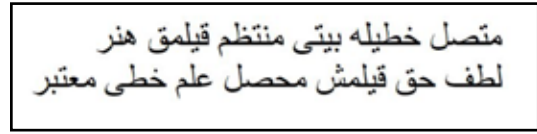
3.1. Müselsel Yazı Örneklerindeki Harf Bağlantıları Nasıl Yapılır?

Müselsel yazı örneklerini incelediğimizde harf bağlantılarının iki farklı şekilde yapıldığı görülmektedir. Bu nedenle harfleri birleşim şekillerine göre iki gruba ayırmak mümkündür. Birinci grupta; harflerin bağlantılarında metindeki kelimelerin son harflerinin çanak, küp vb. uzantılarının yapılmadığı, harflerin kelimenin ortasındaki halleriyle yazıldığı görülür. Örneğin Hattat Bakkal Ârif Efendi'nin sülüs hattıyla müselsel olarak yazdığı levhanın ilk satırındaki metne bakıldığında; ilk satırda "muttasil" kelimesindeki "lâm" harfinin, "hattıyla" kelimesinin sonundaki "he" harfinin, "beyti"

kelimesinin sonundaki "ya" harfinin, "muntazam" kelimesinin sonundaki "mîm" harfinin ve "kılmak" kelimesindeki "kaf" harfinin kelimenin ortasındaki halleriyle yazıldığı görülür. (Görsel 28) (Çizim 1) Hattat Mustafa Halim Efendi'nin müselsel levhası da aynı şekilde tertiplenmiştir. (Görsel. 29)(Çizim 2)

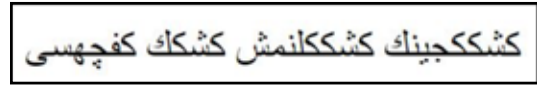
Görsel 28: Hattat Bakkal Ârif Efendi'nin müselsel levhası

Çizim 1: Levha metninin satır düzeninde yazılmış hali

Görsel 29: Hattat Mustafa Halim Efendi'nin müselsel levhası

Çizim 2: Levha metninin satır düzeninde yazılmış hali

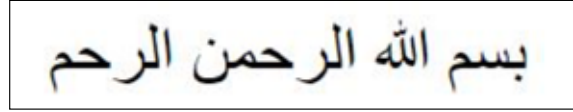
İkinci grupta ise metindeki harf bağlantısının harflerin son parçası olan kuyruk kısmından incelişip terkinin üst kısmına doğru yükselerek oval bir hareketle dönerek yapıldığı görülmektedir. Bu şekilde istiflenen müselsel yazılarda metindeki kelimelerin son harflerinin çanak, küp vb. uzantıları yazılıdır. Terkiplerde dikeylerin eşit aralıklarla yazılmasına ve düzenli boşluklar bırakılmasına özen gösterilerek bir ritim yaratılmıştır. Terkinin üst kısmında olan hareketin devamlılığını sağlamak için bazı terkiplerde metnin ilk harfi ve sonra harfi yukarı doğru uzatılmıştır. (Görsel. 31, 32) (Çizim 3, 4, 5, 6)

Görsel 30: Karahisârî'nin müselsel besmelesi

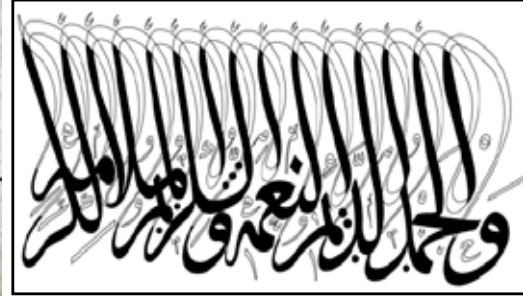
Çizim 3: Müselsel besmelenin metin analizi

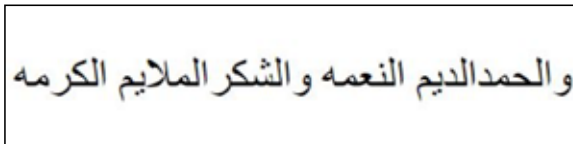
Çizim 4: Müselsel besmele metninin satır düzeninde yazılmış hali

Görsel 31: Topkapı Sarayı Kütüphanesi'nde bulunan

Çizim 5: Müselsel istifin metin analizi müselsel istifli yazı örneği

Çizim 6: Müselsel istifin satır düzeninde yazılmış hali

SONUÇ

Bu çalışmada müselsel yazı çeşidinin tarihsel süreci incelenerek uygulandığı alanlar farklı hattatlara ait örneklerle değerlendirilmiş ve bu yazının iki farklı şekilde tasarlandığı verilen örnek ve çizimlerle belirtilmiştir.

Müselsel yazıya hat sanatı kaynaklarında ilk olarak Abbasi Halifesi Ebu Abbas el-Me'mûn'un (198-218 / 813-833) saray hattatı olan Ahvel el-Muharrir'in ortaya çıkardığı on bir yazı arasında "el-müselsel" adıyla rastlanmaktadır. Bu yazının günümüzde gördüğümüz örneklerle ne kadar benzerliğe sahip olduğu hakkında bilgi sahibi değiliz. İncelediğimiz Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde (Nr: K.882) kayıtlı 16. yüzyıla ait hat mecmuası konuyla ilgili tespit edilen önemli bir örnektir ve buradaki yazıların İbnü'l-Bevvâb yolunda yazıldığı belirtilmesi, 11. yüzyılda müselsel yazının hat sahasında yazıldığına dair bilgi vermektedir. Mısır'da yazılmış olan bu hat mecmuası, 16. yüzyılda o bölgede müselsel yazı çeşidinin

bilindiğini göstermektedir. Zamanla kullanılmayarak unutulmuş yazılar arasına giren müselsel günümüzde bir kompozisyon biçimi olarak değerlendirilmektedir. Hat sanatı tarihinde bilinen en meşhur müselsel örnekler 16. yüzyılda Ahmet Şemseddin Karahisarî tarafından verilmiştir. Karahisarî'ye ait müselsel istifler grafik düzeni ve üslûp bakımından döneminin ilerisinde başarılı örneklerdir. Bu nedenle müselsel yazı ile ilgili yapılmış araştırmalar daha çok bu tasarımların üzerinde yoğunlaşmış bütünüyle konuyu ele alan araştırmalar yapılmamıştır. Günümüz hattatları tarafından da müselsel yazılar yazılmaktadır araştırmamızın bu alandaki örneklerle katkıda bulunması temennimizdir.

KAYNAKLAR

- Acar, M.Ş. (2013). *Osmanlı'dan Bugüne Gözümüzden Kaçanlar*, Yem Yayınları: İstanbul.
- Alparslan, A. (1998). *Besmele Bahçesi, Boğaziçi Yayınları: İstanbul.*
- Alparslan, A. (2004). *Osmanlı Hat Sanatı Tarihi, İkinci Baskı, Yapı Kredi Yayınları: İstanbul.*
- Akcan, A. (Ed.). (2010). *Miras Heritage Türk Vakıf Hat Sanatları Müzesi Koleksiyonu'ndan Seçmeler, İstanbul 2010 Avrupa Kültür Başkenti Ajansı Yayınları: İstanbul.*
- Derman, M.U. (1992). *İslâm Kültür Mirasında Hat Sanatı, Birinci Baskı, IRCICA Yayınları: İstanbul.*
- Derman, M. U. (2014). *Harflerin Aşkı, Korpus Kültür Sanat Yayıncılık: İstanbul.*
- Devellioğlu, F. (1992). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat, Aydın Kitabevi Yay.: Ankara.*
- El Masrif, N. Z. (1972). *Bedâi el-Hattü'l-Arabi, Bağdat Kültür Bakanlığı Yayınları: Bağdat.*
- Gününç, F. (2009). *Ahmed Karahisârî'nin Müselsel Besmelesi Hakkında Düşünceler, A.R. Özcan (Editör), Hat ve Tezhip Sanatı, (s. 89-93), T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay.: Ankara.*
- Massoudy, H. (1981). *Calligraphie Arabe Vivante, Flammarion Yayınevi: Paris.*
- Rado, Ş. (tarih yok). *Türk Hattatları, Tifdruk Matbaacılık: İstanbul.*
- Serin, M. (2003). *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar, İkinci Baskı, Kubbealtı Neşriyat: İstanbul.*
- Ünver, A.S. (1958). *Hattat Ali Bin Hilâl Hayatı ve Yazıları, Yeni Laboratuvar Yay.: İstanbul.*
- Yazır, M. B. (1972). *Medeniyet Âleminde Yazı ve İslâm Medeniyetinde Kalem Güzeli, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları: Ankara.*

İnternet Kaynakları

- <https://www.fikriyat.com/yazarlar/akademi/ugur-derman/2018/02/02/hatsanatinin-buyuk-isimleri-22> (Erişim tarihi: 27.12.2018).
- <http://nurullahozdem.com/husnihat.html> (Erişim Tarihi: 12.12.2018).
- https://www.tripadvisor.ca/LocationPhotoDirectLink-g303961-d324099-i289466910KaboodGoey_MosqueTabrizEastAzerbaijanProvince.html (Erişim Tarihi 06.12.2018)